

851
MUZEUM NARODOWE W WARSZAWIE

JAN CIĄGLIŃSKI

(1858 — 1913)

WARSZAWA. WRZESIEŃ. 1936

MN

82284

IAN CİAGLIŃSKI

(1858 — 1913)

Jan Ciagliński był rasowym malarzem. Jego malarstwo nie jest obciążone żadnym serwitutem jakiegokolwiek pozaplastycznej idei. Sztuka (malarstwo i muzyka) wyczerpywała świat jego dążeń i potrzeb, była jedynym celem jego życia. Życiu temu nadawała sens i treść.

Stąd ta osobliwość zjawiska, jakim jest Ciagliński, osobliwość kolei jego życia, integralność jego malarstwa. Stąd łatwość przystosowania się w obcym środowisku bez potrzeby wyrzekania się ani swej narodowości ani swych przekonań. I stąd również pionierstwo malarskie Ciaglińskiego, które było tylko samodzielnością jego patrzenia na świat i niezaspokojonym nigdy poszukiwaniem nowych wrażeń malarskich.

Jan Ciagliński urodził się w Warszawie w roku 1858. Był jednym z kilku synów Franciszka „mecenasa i obrońcy przy departamentach Rządzącego Senatu”, a od reformy sądownictwa adwokata przysięgłego, i Emilji z Żulińskich, siostry straconego w roku 1864 członka Rządu Narodowego — Romana. Matka odumarała go wczes-

śnie, w roku 1865. Wkrótce wychowaniem dzieci zajęła się druga żona ojca Antonina z Próchników¹⁾).

Po skończeniu III gimnazjum w r. 1878 Jan Ciagliński rozpoczął studia na fakultecie medycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Po roku jednak przeniósł się na drugi kurs przyrody, a wkrótce porzucił studia uniwersyteckie i wyjechał do Petersburga do Wyższej Szkoły Sztuk Pięknych. Zamiłowania i zdolności malarskie objawiał już jako uczeń, a w czasie studjów uniwersyteckich uczęszczał do pozostającej pod kierunkiem Gersona warszawskiej szkoły rysunkowej (wówczas przy ulicy Rymarskiej).

To też po przyjeździe do Petersburga w styczniu roku 1878 przyjęty został do Szkoły Artystycznej Malarstwa, Rzeźby i Architektury przy Petersburskiej Akademii Sztuk Pięknych, zwanej w skrócie Szkołą Sztuk Pięknych lub popularnie Akademią na naturę z pominięciem dwóch ogólnych kursów wstępnych.

Na konkursach kolejnych w Akademii w roku 1880 otrzymuje mały srebrny medal, w roku następnym drugi mały srebrny i jednocześnie duży srebrny medal za obraz na temat „Bracia Roz-

¹⁾ Dane do życiorysu czerpiemy z rękopiśmiennej biografii Jana Ciaglińskiego opracowanej przez jego brata Józefa (Rhs w Bibliotece Muz. Nar. w Warszawie).

bójnicy" Puszkina. W r. 1884 otrzymuje mały złoty medal za obraz „Bogacz i Łazarz” sprzedany z wystawy akademickiej na Kaukaz.

W roku 1885 do konkursu na wielki złoty medal przystępuje z obrazem „Chrystus usadzawki Siloe”. Medal jednak przyznany zostaje malarzowi Kisielewowi. Ciagliński zaś kończy studia z tytułem „artysty I stopnia”. Po ukończeniu Akademii przyjeżdża do Warszawy, gdzie w Zachęcie wystawia swój konkursowy obraz. Bawi tu jednak zaledwie kilka dni, gdyż wezwany zamówieniem na portret kupca Ustinowa wraca do Petersburga, który będzie stałą jego siedzibą do końca życia.

Karjera malarska Ciaglińskiego obfitowała w sukcesy. W życiu artystycznym Petersburga zdobywa sobie pozycję niebyłą i jako malarz i jako nauczyciel malarstwa. Przez krytykę rosyjską (A. Benois) uważany za pierwszego na terenie Rosji impresjonistę, który odważnie zrywa z tradycją akademicką i konwencjonalną techniką, wprowadzając śmiało efekty świetlne.

Nauczanie malarstwa prowadzi od roku 1888 w szkole Petersburskiego Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, a od roku 1902 jako profesor kursów ogólnych w szkole Akademii. Pozatem prowadzi własną szkołę malarską, która cieszy się wielkim powodzeniem.

Korzystając z zaproszeń swych przyjaciół Toernerów wyjeżdża często do ich posiadłości na Krymie skąd przywozi mnóstwo szkiców i pomysłów kompozycyjnych („Potocka w Bachczyszeraju”). W r. 1892 jeździ na Kaukaz, w r. 1893 do Konstantynopola.

W r. 1897 wyjechał do Hiszpanii. Plonem tej podróży było 50 szkiców wystawionych na „wystawie niezależnych” i zakupionych w całości. Odtąd zaczyna dużo podróżować.

Interesuje go zwłaszcza Wschód. W roku 1898 wyjeżdża do Maroka, w roku 1900 do Włoch, w 1901 do Palestyny, w 1902 powtórnie do Hiszpanii, w 1903 do Egiptu, w 1905 do Grecji, w 1907 do Indii, w 1908 poraz trzeci do Hiszpanii w 1909 na Saharę, w 1910 nad Adriatyk i Morze Śródziemne, w roku 1911 do Algeru i Tunisu, wreszcie w roku 1912 do Turkiestanu. Podróże te dają mu mnóstwo wrażeń kolorystycznych utrwalonych w setkach szkiców. „Nurzałem się w farbach, szukałem odcieni”—sam o nich pisze w roku 1906.

Czyni również wypadki do Finlandii, na Białoruś, na prowincje rosyjskie, gdzie interesują go osobliwie „białe noce”. Wreszcie od czasu do czasu odwiedza Warszawę i Kazimierz nad Wisłą, który dostarcza mu również tematów malarzkich.

Pozatem cieszy się wziętością jako portrecista.

Prace swoje wystawia w Petersburgu do roku 1893 na dorocznych wystawach akademickich. We własnym curriculum vitae z roku 1906 wymienia wśród portretów portret kolegi malarza Samokisza na koniu (konia malował Samokisz), który wystawiony był również w Berlinie, oraz portret Łopacińskiego, za który w Chicago otrzymał srebrny medal. Pozatem „Fontanna łez” (Potocka w haremie w Bachczyseraju), studja białych nocy i wiele plein-air’ów, z których „Panienka biało ubrana na tle brzóz” (obecnie własność Muzeum Narodowego w Krakowie) wystawiona była wraz z Łopacińskim w Ameryce.

Ale w roku 1894 prace Ciaglińskiego i wielu innych malarzy zostały przez jury wystawy odrzucone. Odrzucono jego „Portret kompozytora Czajkowskiego” (nabyty później przez księżnę Teniszew), dwa plenery: „Wieczór”, wystawiony później w Monachjum i „Dzień” (ob. wł. Galerli miejskiej we Lwowie), studia z podróży do Konstantynopola oraz studia „białych nocy”.

Wówczas to wraz z kolegami organizuje Ciagliński wystawę „refusés”, która przekształca się w doroczne „wystawy niezależnych” trwające do roku 1899. Na nich wystawiał „Smutek” (Potocka w Bachczyseraju), „Miłość” (obraz symboliczny — dwie postacie), panneau dekoracyjne

„Wiosna” do willi Toernera na Krymie, wiele portretów i studiów „białych nocy”.

Gdy powstało stowarzyszenie „Świat Sztuki” („Mir Iskusstwa”), którego był jednym z założycieli, wystawia od roku 1900 wraz z tym stowarzyszeniem, a pod koniec życia na wystawach „Związku Artystów” („Sojuz Chudożników”).

W Warszawie wystawia kilkakrotnie w Zachęcie. Oprócz akademickiego „Chrystusa u sadzawki Siloe” w roku 1885, w pięć lat później widzimy tu dwa jego obrazy („Dumka o Marii Potockiej” i „Fontanna łez w Bachczyseraju”), w roku 1891 „Poranek” i „Marzenia wiosenne”, w 1892 „Kościół św. Marka w Wenecji”, w 1895 — „Smutek”, „Portret damy”, i „Wiosna” w 1896 — „Portret mężczyzny”, w 1901 — „Portret damy”, „Portret Józefa Śliwińskiego” i dwa widoki Kazimierza nad Wisłą, wreszcie w roku 1903 pięćdziesiąt siedem prac: „Portret Jana Blocha”, „Portret p. E. F.”, „Portret pośmiertny p. Dawydow”, (kredką), „Portret pośmiertny Rubinsteina” (węglem), „Portret własny z r. 1897”, „Portret p. Belli Górskiej”, „Portret d-ra Moraczewskiego” (węglem, ob. wł. galerii miejskiej we Lwowie), „Portret damy w kapeluszu” (ob. w zbiorach Zachęty), „Portrecik”, „Portret damy”, „Portret Siostry”, „Witua Frank”, „Schodki”, „Panneau dekoracyjne” (warzywa i kwiaty), „Dabune”, „Biała noc”.

„Panneau dekoracyjne do pokoju stołowego“, „Chmury“, „Dziewczyna w słońcu“, „Przy pracy“, (ob. wł. Muzeum Tow. Nauk. w Płocku), „Słońce“, „Polanka“, „Ławeczka w słońcu“, „Panienka“, „Alhambra“, „Elche“, „Rzym“, „Plac św. Marka w Wenecji“, i 28 studiów z podróży do Palestyny (ob. wł. Muzeum Narodowego w Warszawie).

Pozatem wystawia w r. 1894 we Lwowie, gdzie otrzymuje srebrny medal, w r. 1900 w Krakowie, oraz w oddziałach polskich na wystawach międzynarodowych: w roku 1891 w Berlinie i w roku 1900 w Paryżu.

W ostatnich latach życia Ciagliński rozpoczął przygotowania do wielkiego obrazu „Wschód“, który według jego własnych słów miał być syntezą jego przeżyć i doświadczenia malarskiego. Śmierć przerwała prace nad tym obrazem. Studium z Palestyny, które miało być kompozycyjną podstawą tego obrazu, nabyte zostało z wystawy pośmiertnej do zbiorów Petersburskiej Akademii Sztuk. Półakt kobiety przedstawiający „Ulicznice“—jedną z postaci zamierzonego obrazu — znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie.

Na wystawie pośmiertnej zorganizowanej w Petersburgu w roku 1914 zgromadzono bezmała tysiąc (ściśle 972) obrazów, szkiców i rysunków zmarłego 6 stycznia poprzedniego roku malarza.

Pobyt poza krajem wpłynął na to, że u nas twórczość malarska Ciaglińskiego nie była dostatecznie znana. Niezmiernie chłonny i wrażliwy na dzieła prawdziwego talentu rynek rosyjski nie dawał poprostu malarzowi możliwości ekspansji jeszcze na tereny inne. Wystawiane na sprzedaż obrazy i szkice Ciaglińskiego wchłaniane były od razu przez publiczne i prywatne galerie rosyjskie, a Ciagliński przez krytykę rosyjską uważany był niemal za rosyjskiego malarza.

Sam malarz jednak nie wyrzekał się ani swej polskości, ani związków z krajem. Związany warunkami swej pracy i egzystencji ze środowiskiem petersburskim i pochłonięty problematami czysto malarskimi patrzył na ludzi bez jakichkolwiek uprzedzeń narodowościowych. Jego polskość była dla otoczenia oczywista i on sam nigdy ani jej nie ukrywał ani nie podkreślał. Obrazy swoje podpisywał zawsze po polsku, a jego mowa rosyjska roiła się od rażących polonizmów. Był ze swoją polskością na terenie życia kulturalnego Petersburga postacią zupełnie naturalną i nikomu przez myśl nie przechodziło, aby ta okoliczność mogła mieć jakiekolwiek znaczenie.

Wpływu na malarstwo polskie sztuka Ciaglińskiego nie wywarła. Jest on w dziejach współczesnej sztuki polskiej zjawiskiem samotniczym, pozycją samą dla siebie. Do swoich kon-

cepcji malarskich dochodził własnymi drogami: nie miał bezpośrednich poprzedników ani bezpośrednich następców. Niemniej w sztuce polskiej jest pozycją wybitną, wybijając się niepośledniemi walorami swego malarstwa.

Jan Ciagliński pochowany jest na „Smoleńskim” ewangelickim cmentarzu w Petersburgu.

Pozostałość pośmiertna pracowni Jana Ciaglińskiego.

Zgodnie z wolą zmarłego w dn. 6 stycznia 1913 r. w Petersburgu art. malarza Jana Ciaglińskiego pozostały po śmierci w jego pracowni zbiór jego prac objął w posiadanie brat inż. Komunikacji Mieczysław Tadeusz Ciagliński w celu przekazania go do muzeów w Polsce. Na początku akcja wykonania tej woli malarza została zahamowana przez wybuch wojny światowej. Po ukończeniu wojny inż. Ciagliński w wykonaniu woli Jana Ciaglińskiego zrzekł się swego prawa własności całego tego zbioru prac na rzecz nowopowstałego Państwa Polskiego z obowiązkiem rozmieszczenia tych prac w muzeach w Polsce—na podstawie aktu legacji.

Na podstawie tego aktu, przedstawicielstwo polskie w Petrogradzie przejęło legat w jesieni 1922 r. i po uzyskaniu przez ówczesnego posła

polskiego w Moskwie Stanisława Patka zgody sowieckich władz przewiozło go do Warszawy w r. 1926 już po śmierci legatora inż. M. T. Ciąglińskiego (zmarł dn. 19 lutego 1925 r. w Warszawie) i przekazało ówczesnemu Ministerstwu Kultury i Sztuki, które z kolei umieściło go w Państwowych Zbiorach Sztuki; następnie późniejszy Departament Kultury i Sztuki Min. W. R. i O. P. oficjalnie przyjął legat.

Po uprawomocnieniu się w ten sposób aktu legacji Dyrekcja Państwowych Zbiorów Sztuki w wykonaniu jego warunków urządziła wystawę wybranych prac w Zachęcie w Warszawie we wrześniu 1935 r. i następnie przystąpiła do rozdziału prac do 12-tu muzeów w Polsce, a mianowicie: 1) Muzeum Narodowego w Warszawie, 2) Muzeum Narodowego w Krakowie, 3) Galerji Miejskiej we Lwowie, 4) Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu, 5) Galerji obrazów Państwowych Zbiorów Sztuki w Warszawie w Kamienicy Baryczków, 6) Zbiorów Towarzystwa Zachęty w Warszawie, 7) Muzeum Tow. Przyj. Nauk w Wilnie, 8) Miejskiego Muzeum im. Bartoszewiczów w Łodzi, 9) Muzeum Tow. Naukowego w Płocku, 10) Muzeum w Grodnie, 11) Muzeum Narodowego Ziemi Przemyskiej w Przemyśle i 12) Muzeum Miejskiego w Bydgoszczy. Formą umieszczenia jest depozyt wieczysty Państwowych Zbiorów Sztuki.

Muzeum Narodowe w Warszawie otrzymało obrazów, szkiców z podróży i rysunków 483.

Pokaz niniejszy ma na celu zaprezentowanie publiczne otrzymanego przez Muzeum daru, który wystawiono niemal w całości. Oprócz obiektów stanowiących własność Muzeum wystawiono kilkanaście obrazów i rysunków będących własnością osób prywatnych (przeważnie rodziny), a uzupełniających częściowo luki chronologiczne.

W zorganizowaniu pokazu wiele pracy włożył i pomocy udzielił przedstawiciel rodziny zmarłego malarza, brat jego młodszy p. Józef Ciagliński, któremu Dyrekcja Muzeum składa na tem miejscu podziękowanie.

Literatura.

Wzmianki i oceny twórczości Ciaglińskiego rozsiiane są w artykułach krytycznych piśm polskich i rosyjskich oraz w opracowaniach historycznych rosyjskiego malarstwa współczesnego (zwłaszcza u A. Benois: *Istoria russkoj živopisi XIX w.*). W opracowaniach dziejów malarstwa polskiego o Ciaglińskim wspomina E. Niewiadomski (*Malarstwo w Polsce XIX i XX w.* Warszawa 1926) i F. Kopera (*Malarstwo w Polsce XIX i XX w.* Kraków 1929. *Dzieje malarstwa w Polsce* cz. III.)

Zyciorys Ciaglińskiego podaje rocznik Petersburskiej Akademii Sztuk za rok 1912 (*Otčet imperatorskoj Akademii chudożestw za 1912 god.* Sankt Peterburg 1913).

Próba charakterystyki pióra S. Jaremicza oraz szkic autobiograficzny Jana Ciaglińskiego z r. 1906 zawiera katalog wystawy pośmiertnej (*Posmiertnaja vystavka proizvedenij Ja. F. Ciaglińskiego. Katalog...* S.-Peterburg 1914).

Myśli i poglądy Jana Ciaglińskiego na sztukę, wypowiedane wobec uczniów w swojej pracowni między 1905 a 1910 rokiem zebrtał ulubiony jego uczeń A. A. Rubcow (*Zavety Ciaglińskiego.* S.-Peterburg 1913).

Krótki zyciorys podany został we wstępie przewodnika Nr. 105 do wystawy w Zachęcie w roku 1935.

Dokładny zyciorys oraz historję spuścizny malarzkiej po Janie Ciaglińskim zawiera rękopis opracowany przez p. Józefa Ciaglińskiego i złożony w Bibliotece Muzeum Narodowego w Warszawie.

K A T A L O G

- 1— 7. Studia przedakademickie, warszawskie do r. 1877.
- 8—16. Studia akademickie, petersburskie, r. 1878—1885.
- 8, 9. Kompozycje akademickie.
10. Studia modeli.
11. Obraz konkursowy „Bracia Rozbójnicy”
(Puszkina) r. 1882, wł. Tow. Zach. Szt. Pięk.
12. Projekt odręczny tegoż obrazu.
13. Obraz konkursowy „Bogacz i Łazarz” (fotografia) r. 1884 (mały złoty medal).
14. Studium Chrystusa }
15. Studia chorej dziewczyny } ^{do obr. konk.} „Chrystus u sadzawki Siloe”.
16. Obraz konk. „Chrystus u sadzawki Siloe”
(fotografia) r. 1885. Ukończenie Akademii.
- 17—26. Rysunki (portrety rodzinne).
17. Portret brata Ładczara, r. 1875 (?).
18. „ „ Józefa, r. 1776 (?).
19. „ dziadka, Szczepana Próchnika,
r. 1884,
20. „ brata Bolesława, r. 1897, Petersburg.
21. „ siostry Wandy, r. 1896.
22. „ brata Bolesława, r. 1897, Warszawa,
23. „ bratanika Romana, r. 1897.
24. „ matki, Antoniny z Próchników,
r. 1898.
25. „ ciotki Zofii z Żulińskich Mu-
klanowiczowej, r. 1899.
26. „ siostrzenicy Zosi, r. 1912.

własność rodziny

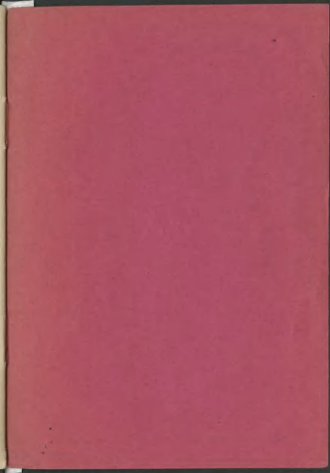
- 27—28. Portrety poimienne petersburskie.
27. Portret poim. Rubinsteina węglem (fotografia rysunku) r. 1894.
28. Portret poim. panny Dawydow kredką (fotografia rysunku) r. 1887.
- 29—32. Studia olejne.
- 29, 30. Głowa psa do portretu ka. Golicyna, r. 1910
31. Studium psa śpiącego.
32. Kompozycja obrazu „Vita” (Topielica), r. 1906
- 33—48. Kwiaty.
- 50—89. Studia z podróży do Krymu latach 1887/99.
- 90—133. Studia z podróży do Konstantynopola, r. 1893.
- 134—188. Studia z podróży do Palestyny, r. 1901.
- 189—251. Studia z podróży do Indii, r. 1907.
189. „Miss Setua”, portret ludzki malowany na okręcie na oceanie Indyjskim.
- 252—60. Studia północne z lat 1896—1906.
252. Wieczór w Marjino (gub. Nowogrodzka).
253. Lasak brzozy w Marjino, r. 1907.
254. Fragment dworu } w maj. Tałaszkino,
255. Drzewa i architektura } (gub. Smoleński)
r. 1896
256. Mariński, r. 1904
257. Imatra rankiem r. 1902 Finlandia
258. Imatra wieczorem r. 1902
259. Park na wyspie Piotrowskiej, r. 1902
260. Wiosna na wyspie Jelażynowskiej, Petersburg
r. 1906
- 261—306. Studia z podróży do Egiptu r. 1903.
- 307—340. Studia z podróży do Grecji r. 1905.
- 341—366. Studia z podróży do Turkiestanu r. 1912.
- 367—381. Szkice portretowe olejne z lat 1899—1910.
367. Dama na kamiennej ławce, Tałaszkino r. 1896.

368. Marjino, Art. opery Jerszow w fotelu, r. 1910.
 369. „ Mężczyzna w stroju afrykańskim.
 370. „ Art. malarz Aleksander Rubcow, w wiek. chłopięcym, r. 1899.
 371. „ Art. opery Jerszow, malujący, r. 1905.
 372. „ Art. opery Alina Dore, r. 1909.
 373. „ Art. opery Alina Dore, r. 1910.
 374. „ Dama z parasolem, r. 1901.
 375. „ Dama na hamaku z książką, r. 1908.
 376. „ Dama malująca, r. 1910.
 377. „ Art. dramatyczny Leński.
 378. „ Dama na krześle z poem., r. 1901.
 379. „ Dama z książką w fotelu, r. 1910.
 380. „ Dziewczynka w białej sukience, r. 1904 (ks. Golicynówna).
 381. „ Art. mal. Katarzyna Wachter, r. 1910.
 382. Portret Erazma Piltza, r. 1885.
 383. Portret damy, r. 1887.
 384. Portret ojca, r. 1887, wł. rodziny.
 385. Dziewczyna w słońcu, r. 1889, wł. rodziny.
 386—389. Kompozycja i studia do obrazu „Taniec symboliczny (korowód) dookoła posągu Wenery z Miłos” r. 1897.
 390—393. Kompozycje i studia do obrazu „Potocka w Bachczyseraju” (lata 1897—1899).
 394. „Poranek”, kościół św. Marka w Wenecji.
 395. Dziewczyna z warkoczem, r. 1894, wł. p. J. Woyniewiczowej.
 396. „Miłość”, dwie figury symboliczne r. 1895.
 387. — Modelka w różowej draperii, r. 1899
 398. Brzózka, przed r. 1900.
 399. Portret brata Tadeusza, r. 1899
 400. „ „ Adama, r. 1899
 401. „ siostry Wandy, r. 1899

} własność
rodziny

402. Portret siostrzenicy Mili („Rudowłosa dziewczynka“), r. 1903, wł. rodziny.
403. Portret p. Julii Woyniewiczowej, r. 1903, wł. p. J. Woyniewiczowej.
404. Dwie siostry, r. 1906.
405. Portret własny, r. 1912.
406. Pracownia szkolna.
407. Biała dama, r. 1906.
408. Pocałunek słońca, r. 1907/8.
409. Modelka na tygrysiej skórze, r. 1905/6.
410. Biała noc nad Uszakówką (Marjino).
411. Dziewczynka w czerwonym berecie.
412. Modelka w różowej draperii.
413. Poranek (Plac św. Marka).
414. Portret dziewczynki, r. 1906.
415. Dama o ciemnorudych włosach.
416. Portret bar. von Stackelberg, r. 1907.
417. Modelka siedząca.
418. Zyglinda (art. dram. Boleska), r. 1897.
419. Przy toalecie, r. 1909/10.
420. Ulicznica (do obrazu „Wschód“), r. 1910.
421. Ogień (do obrazu „Wschód“), r. 1911.
422. Portret Wacława Szymanowskiego.
423. Smutek, r. 1909.
424. Portret p. Berlina, r. 1911.
425. Modelka.
426. Modelka z bębniem, r. 1911.
427. Studium dziewczynki.
428. Studium dziecka.
429. Pejzaż z Turkiestanu, r. 1912.
430. Ulica w Udaipurze.
431. Portret p. Nelkena, r. 1912.
432. Portret Józefa Hoffmana, r. 1912.
433. Portret mulatki, XI.1912. (ostatnia praca)

-621 (1)

Drukarnia Miejska
Warszawa.
Miodowa 23
tel. 11-05-17.